

LA UNIVERSITAT DE VIC. NOTES SOBRE EL SEU RESTABLIMENT

RICARD TORRENTS

El present article és el text de la conferència pronunciada el 28 de novembre de 1997, al Temple Romà, en motiu de la XLV festa anual del Patronat d'Estudis Osonencs. L'acte s'obrí amb les següents paraules del President, Sr. Josep Espona i Bayés,

En preparar enguany la nostra Festa Anual, a part el lliurament del Premi Plana de Vic-1997, tots els membres de la Junta Rectora vàrem coincidir que aquest any calia dedicar-la especialment al fet transcendental del restabliment de la Universitat de Vic que va ésser suprimida pel Decret de Nova Planta. Tots vàrem estar d'acord que aquest fet es pot catalogar com un dels més importants, per no dir el més important, del segle xx pel que fa a la ciutat de Vic i a Osona; un esdeveniment que per la seva transcendència tots desitjàvem que es produís però tanfem un cert temor que fos una utopia.

Aquesta actitud davant d'un repte que es desitjava i s'esperava amb il·lusió que es convertís en realitat però que per altra banda no hi faltaven dubtes racionals que el projecte no pogués tirar endavant donades les dificultats d'una empresa tan ambiciosa, crec que es desprenia del contingut de les ponències desenvolupades en el cicle de conferències que durant els mesos d'octubre i novembre de 1992 va organitzar el Casino de Vic, sota el títol «Vic en la perspectiva de l'any 2000», en el qual vaig tenir la satisfacció de participar. Recordem, breument, el que es va dir en el cicle esmentat pel que fa a la Universitat de Vic.

Ramon Montañà va dir que era un projecte que havia nascut de la societat civil i que per poder-se veure aïançat i culminat en la Universitat de Vic requeria decisivament de la cooperació d'altres i nous estaments de la pròpia societat civil.

Miquel Codina va expressar la seva opinió en el sentit que el Vic futur tindria poc a veure amb el Vic passat si el projecte va endavant ja que generaria cultura,

inquietuds, canvi d'hàbits, moviment i prestigi. El projecte universitari és un llistó que, si es passa, el porta cap un altre estadi.

Pere Girbau, aleshores alcalde de Vic, va manifestar que hi havia voluntat política de tirar endavant el projecte universitari per les raons següents:

- 1a - Perquè és la voluntat compartida per la majoria de persones i institucions públiques i privades de la ciutat i comarca.*
- 2a - Perquè ens sentim legitimats per demanar una restitució històrica.*
- 3a - Perquè creiem en una universitat descentralitzada i de qualitat.*
- 4a - Perquè la ciutat ofereix un marc idoni per a la vida universitària.*
- 5a - Per la inqüestionable catalanitat amb què vindrà propiciada.*
- 6a - Pels beneficis de tot tipus que la ciutat obtindrà amb la condició de ser universitària.*

En la meua ponència en l'esmentat cicle de conferències vaig dir que la realització del projecte de la Universitat de Vic esdevenia una obligació solidària que ens correspon a tots els osonencs, tota vegada que creia inqüestionable que el futur de la ciutat de Vic i de tota Osona en els aspectes culturals, econòmics i de tot ordre venien condicionats pel fet que sigui possible assolir o no la universitat i vaig acabar citant textualment unes paraules de Ricard Torrents pronunciades en l'acte acadèmic de clausura del curs 1991-1992 dels Estudis Universitaris de Vic:

«El projecte d'Universitat no és viable de cap manera si la gent de Vic no ens el creiem, si no hi creiem. Si professors, polítics, professionals, empresaris, intel·lectuals, en una paraula, si des de dins i des de fora del projecte, però al capdavant des de l'àmbit de Vic, no ens creiem que en aquesta època tant interessant que vivim, la nostra ciutat no pot fer una modesta però decidida aportació al futur de Catalunya i d'Europa creant una universitat.»

Doncs bé, aquest fet transcendental per la nostra història, que a finals de l'any 1992 a alguns podia semblar utòpic, enguany ha esdevingut una joiosa realitat en aprovar el Parlament de Catalunya la Llei de reconeixement de la Universitat de Vic, en la sessió celebrada el 30 de maig d'aquest any; i tot això ha estat possible per la tenacitat d'un equip liderat per Ricard Torrents que amb el suport decisiu de l'Ajuntament de Vic i el recolzament moral de la majoria dels ciutadans ha fet realitat aquest somni. Aquesta col·laboració entre la societat civil i les entitats públiques es fa palès en un dels paràgrafs del preàmbul de l'esmentada Llei que diu:

«Després de vint anys d'estreta col·laboració entre les institucions privades i organismes públics, els Estudis Universitaris de Vic han retornat a aquesta ciutat la condició d'universitària i han assolit un nivell d'acceptació social, un grau de desenvolupament i qualitat acadèmica i una consolidació territorial que fan possible i justifiquen el reconeixement pel Parlament de Catalunya de la Universitat de Vic.»

Jo voldria fer una crida perquè les institucions públiques i la societat civil continuïn col·laborant amb entusiasme per consolidar i potenciar el creixement i

la qualitat de a nostra Universitat. I pel que fa a la nostra Entitat, voldria recordar que en la dècada de 1960 uns vigatans liderats pel Dr. Eduard Junyent, fundador i Degà del Consell d'Estudis del nostre Patronat, ja varen tenir la iniciativa de crear facultats universitàries a Vic i que la Junta Rectora del Patronat d'Estudis Osonencs, el dia 28 de març d'aquest any, va adoptar l'acord d'incorporar a l'esmentada Junta un representant de la Universitat de Vic a fi de promoure la consolidació del vincles existents en totes aquelles qüestions que siguin d'interès comú i que puguin contribuir a una millor realització dels objectius propis d'ambdues institucions.

I acabo agraint, una vegada més, la col·laboració de l'Ajuntament de Vic i de la Caixa de Manlleu a la convocatòria des de la seva creació l'any 1987 del Premi Plana de Vic, prova febaent de la seva sensibilitat cultural i també el nostre agraïment al Sr. Ricard Torrents per haver acceptat intervenir en aquest acte acadèmic.

El Patronat d'Estudis Osonencs, de ser soci del qual m'honro de fa molts anys, ha tingut la gentilesa de convidar-me a pronunciar la present conferència, corresponent a la sessió acadèmica anual de concessió del Premi Plana de Vic. Al Patronat i en particular al seu president, l'amic Josep Éspona, que em va transmetre la invitació, haig d'agrair una tribuna i una ocasió tan distingides per a parlar del restabliment de la Universitat de Vic. No me n'apropio pas, d'una tal distinció. La traspasso a la institució universitària que represento en qualitat de rector. La qual cosa em fa sentir encara més responsable de representar bé la Universitat de Vic i de no decebre la confiança dels qui m'escolten.

El motiu principal d'ocupar aquesta tribuna és que em proporciona l'avinentesa de pagar davant de vostès un antic deute de reconeixement envers la institució Patronat d'Estudis Osonencs. Vaig començar de contreure'l a la dècada de 1950. Era un adolescent, estudiant del Seminari de Vic. En aquelles primeres i més fosques dècades del règim franquista, molts estudiants vàrem trobar en el Patronat alguns senyals del sender de la cultura catalana, que els seus enemics ens volien esborrar.

De llavors ençà —el Patronat d'Estudis Osonencs es fundà formalment l'any 1952—, durant aquesta gairebé mitja centúria, la vostra institució, hereva d'institucions acadèmiques del passat, ha representat a Vic l'Acadèmia. És prou sabut que al llarg dels segles, arreu d'Europa i del món occidental, Universitat i Acadèmia, que són institucions germanes, capdavanteres de l'ensenyament superior i del conreu de les ciències i de les arts, han conegut períodes d'esplendor i de decadència, encontres i desencontres. Ara que a Vic hi restablím la Universitat i que com vosaltres ens sentim hereus d'institucions d'ensenyament superior del passat, voldríem restablir també els vincles fraterns de les dues institucions, Universitat i Acadèmia.

La glossa, doncs, que em convideu a fer del restabliment de la Universitat, no pot començar amb cap altre exordi que no sigui de reconeixement institucional i

ahora íntimament personal al Patronat d'Estudis Osonencs. El personalitzo en les relacions amb tres figures representatives d'aquest Patronat, com són el Dr. Eduard Junyent, el seu fundador i director durant gairebé tres dècades, el Dr. Camil Riera, que en fou el primer secretari d'estudis i cap de la secció de Filosofia, i el Sr. Josep Espona, actual president, que ha portat la institució en la darrera etapa, tan fecunda d'activitats. Tots tres han tingut un paper decisiu, si bé diferent, en el procés de restabliment de la Universitat de Vic i, pel que fa a mi, els decol·laboracions amicals i tècniques, sense les quals potser no hauria encertat a orientar el camí cap a la Universitat de Vic.

Com que més endavant reprendré el fil de l'aportació d'aquestes tres personalitats, tanco aquí l'exordi i passo a la conferència *La UV. Notes sobre el seu restabliment*. Les notes seran quatre. La primera tractarà de *La Universitat a Catalunya abans i després de la repressió de Felip V*. A la segona nota em referiré al *Tancament de la Universitat de Cervera i restabliment de la de Barcelona*. A la tercera nota, que titulo *Batalles per la Universitat de Catalunya i les seves repercussions a Vic*, exposaré alguns episodis sobre la implantació territorial dels estudis universitaris a Catalunya. Per últim, a la quarta i darrera nota, faré un breu apunt sobre *La Catalunya universitària del nou mil·leni i el lloc que hi ha d'ocupar la Universitat de Vic*.

I

La Universitat a Catalunya abans i després de Felip V

Quan les represàlies bèl·liques de Felip V es van abatre sobre Catalunya, hi havia set universitats. La de Lleida, fundada el 1300, la de Barcelona el 1450, la de Girona el 1572, la de Tarragona el 1577, la de Vic el 1599, la de Solsona el 1620 i la de Tortosa el 1645¹. Totes varen ser clausurades. Dins de l'àmbit dels països de llengua catalana n'hi havia cinc més: Perpinyà (1350-1793), Mallorca (Estudi General Lul·lià i Universitat Lul·liana, 1483-1829), València (1499), Gandia (1547- 1772) i Oriola (1569-1835).

La història de la creació dels Estudis Generals a les ciutats del territori que anomenem Corona d'Aragó és plena de vicissituds i rivalitats, igual, d'altra banda, que arreu d'Europa. Igual, a més a més, que en els temps actuals. La ciutat que obtenia Estudi General el defensava aferrissadament contra altres ciutats pretendents. L'Estudi General de Lleida es creà relativament tard, perquè a les terres del rei ja n'hi havia a la ciutat de Montpeller. Durant cinquanta anys Lleida (1300) hagué de defensar el monopoli dels Estudis, fins que l'hagué de compartir amb Perpinyà (1350), però no pas perquè Perpinyà tingués més mèrits que les

1. A l'article «Universitat» de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, no hi figura la Universitat Literària de Vic entre les universitats històriques dels Països Catalans. L'article «Universitat de Vic», signat per Antoni Pladevall, arriba al tancament de la Universitat Literària el 1717. Al Suplement 4, en article signat per Carles Sabaté, hi apareix la Universitat de Vic fins al seu restabliment el maig de 1997.

altres ciutats, sinó perquè el rei català es va vendre Montpeller al rei francès. Barcelona no obtingué l'Estudi General fins cent anys més tard que Perpinyà.

I Vic? Deixeu-me posar una nòtula d'actualitat a aquesta primera nota d'història. Vic, per a aconseguir l'Estudi General de ple dret l'any 1599, hagué de demanar tanda darrere de Girona i Tarragona, si fa o nó fa com ho hagut de fer ara, que ha obtingut la Universitat de ple dret darrere de Girona, Lleida i Tarragona/Reus. Però a l'època medieval va tenir una oportunitat molt abans, al cap de poc de fundar-se el primer Estudi General a Lleida l'any 1300. En efecte, dos anys més tard, el 1302, el rector de Lleida, els doctors, els *magistri*, els consellers i els estudiants, escrivien al rei per a demanar-li que traslladés l'Estudi General a una ciutat més apta, més capaç de recaptar impostos i de sostenir la institució. Entre les ciutats proposades hi havia Saragossa, Girona, Montblanc, i s'hi destacava Vic. Sigui com vulgui, d'aquí a dos anys, el 1999, en farà quatre cents que es va autoritzar la Universitat Literària de Vic, successora de l'Estudi General. Una efemèride que caldrà commemorar.

Estudi General, o *Estudis Generals*, era el nom que portaven les universitats durant la Baixa Edat Mitjana. El nom d'*Universitat* no s'imposà fins a la segona meitat del s. XVI. A vegades, com és el cas de Vic, es deia *Universitat literària*. Fins i tot s'aglutinaren les dues denominacions, com és el cas de la *Universitat de l'Estudi General de Barcelona*. Aquest nom encara s'usa en alguns llocs d'Itàlia, *Università degli Studi*. A Vic, a desgrat que la Universitat Literària hi tingué una forta presència entre 1599 i 1717, no hi desbancà el nom antic d'Estudi o Estudis Generals. Encara avui en resta un vestigi en el nom del *Passatge dels Estudis*, que va de la Rambla de l'Hospital al carrer del Bisbe Morgades. L'edifici dels Estudis, en efecte, ocupava l'actual emplaçament de Correus, dels Jutjats i dels altres serveis oficials de l'entorn.

Estudi General o Universitat, es tractava sempre d'una institució docent superior, amb capacitat de conferir títols que tenien validesa reconeguda en el territori de la corona, en cas de creació reial, i en tot el món cristià, si l'autoritat de Roma ho confirmava amb butlla papal.

Els graus acadèmics eren els de batxiller, llicenciat, mestre (*magister*, *master*) i doctor. S'hi ensenyaven les set arts liberals o trivium (gramàtica, dialèctica i retòrica) i quadrivium (aritmètica, música, geometria i astronomia). Les set arts es deien liberals, perquè eren pròpies de l'home lliure, en oposició a les servils, mecàniques o manuals.

Aquesta divisió dels coneixements humans, que a l'Edat Mitjana va créixer en nombre i contingut, s'atribueix a Marcia Capella (s. V). Al s. XII, en difondre's a Europa l'ensenyament superior, es varen constituir les facultats d'arts, entre elles la de filosofia, considerada *facultat menor*, en el sentit de prèvia o anterior, pas obligat per a accedir a les facultats *majors*, dret civil, dret canònic, teologia, medicina. A les facultats d'arts, des del Renaixement s'hi introduí l'ensenyament de matemàtiques, origen de les futures facultats de ciències.

Els estudis d'arts duraven generalment dels 14 als 20 anys. L'estudiant rebia el grau de batxiller en arts; després podia obtenir el de llicenciat en arts i, a conti-

nuació, el de mestre en arts, imprescindible per a dedicar-se a l'ensenyament o ingressar a les facultats superiors o majors, que eren les de Teologia, Lleis, Cànon (Dret civil/canònic), Medicina, aquesta completada amb Cirurgia. Al s. XIX l'ensenyament de les arts es repartí entre l'ensenyament mitjà (secundari, batxillerat) i l'universitari (superior).

No totes les set universitats de Catalunya suprimides per Felip V tenien totes les facultats. De Medicina n'hi havia només a Lleida i a Barcelona. A Vic s'hi ensenyà Medicina, però no s'hi podia obtenir el títol. La clausura i la supressió de les universitats no fou ni improvisada ni gradual. L'endemà de la caiguda de Barcelona el dia 11 de setembre de 1714, els vencedors varen tractar el problema universitari com una part del problema general, de manera que el dia 15, tot just quatre dies després de la capitulació, susprenien les activitats de l'Estudi General de Barcelona, llevat de la facultat de Medicina i Cirurgia. Pel novembre obligaven a obrir, sense instal·lacions adequades ni professors ni estudiants, la universitat de Cervera, la qual d'interina passà a definitiva l'any 1717, any en què totes les altres varen haver de consumir el traspàs del cos acadèmic i del patrimoni a favor de Cervera. El tracte donat per Felip V a les universitats de Catalunya és únic a la història de les universitats d'Europa. Un acte de barbàrie més que de política. L'edicte de supressió, de 16 de juliol de 1720, conté perles com aquesta (tradueixo):

«en havent precisat les darreres pertorbacions del Principat de Catalunya el real ànim de S. M. (Déu lo guardi) a la resolució de manar tancar totes les universitats que hi havia [...] I per tal com la multitud d'Universitats que abans hi havia al Principat, i l'estar totes en places d'armes, repartint el concurs minyés l'emulació literària i [...] es dificultés l'aprofitament, fou servit S. M. elegir per a taller i estudi general de les ciències la fidelíssima ciutat de Cervera, lloc quasi en el centre del Principat, de clima sa, proporcionada situació, i sense concurrència de l'estrèpit d'armes.»²

La Universitat de Cervera, doncs, no va substituir la de Barcelona, sinó totes les universitats que hi havia a Catalunya. Amb altres paraules, no es van tancar unes universitats i se'n va obrir una altra, sinó que la represàlia va comportar la destrucció d'un sistema policèntric, que se sostenia en set ciutats del territori, i la imposició d'un sistema de Nova Planta, basat en la universitat única, amb la finalitat de posar sota el domini de Castella l'àmbit universitari, com una part del domini sobre Catalunya.

Fixem-nos que la represàlia bèl·lica de Felip V de Castella contra les universitats catalanes, per haver pres partit a favor de l'Arxiduc d'Àustria, els documents de l'època no la presenten com un càstig, sinó com una operació benèfica per a la ciència i l'estudi, per tal com una sola universitat, concentrant els talents, augmentaria, diu, «l'emulació». D'altra banda, la veritable raó de triar Cervera, que era premiar la fidelitat de la vila a la causa del rei borbó, no la diuen. La maquillen amb referències a la situació geogràfica de la vila al centre del territori català, a la seva accessibilitat, a l'absència de militars i a l'ambient propici per a

2. PIRE COROMINES, *La lluita per la Universitat*, dins *Conferències sobre la Universitat de Barcelona*, pàg. 109. Vegeu *infra*, la bibliografia.

la formació moral de la joventut. De fet, hi havia mitja dotzena de ciutats que reunien les condicions de Cervera.

Eren els temps de la Il·lustració. El regnat de Felip V, nét de Lluís XIV, el rei sol, va comportar la desintegració dels regnes de la Corona d'Aragó, l'annexió de Catalunya a les lleis de Castella i, en conseqüència, la pèrdua de la sobirania. Pel que fa a la ciència i a la cultura significà una mala imitació de les institucions centralistes de la monarquia francesa, les Acadèmies. Les ciutats varen perdre les universitats. El nou amo, l'Estat, no les deixaria anar més.

De l'operació de Cervera, alguns historiadors n'han volgut fer una lectura positiva, dient que aquelles universitats no es mereixien altra cosa que el tancament, a causa del baix nivell científic i pedagògic. Fins i tot s'ha afirmat que el trasllat a Cervera fou una mesura avançada, perquè es va crear una *green-university*, una universitat en el verd, en la natura, lluny de la massificació urbana, tal com dos segles més tard es va defensar en alguns ambients puritans dels Estats Units d'Amèrica.

El fet és que, es miri com es miri, la política universitària de Felip V no s'escapa del judici negatiu que mereix la seva política global. A desgrat de les aparences il·lustrades, fou una política repressiva de la ciència i de la cultura. En primer lloc, les raons esgrimides per abolir les universitats i concentrar-les a Cervera, haurien valgut per a tancar la major part de les universitats de l'època, a Espanya i a Europa, ja que la majoria no s'havien renovat i no trigarien a ser superades per les Acadèmies i les societats científiques. En segon lloc, la Universitat de Cervera no es distingí pas per un alt nivell, sinó que, llevat d'una breu etapa en què s'acostà a les realitats de Catalunya, no sols no aconseguí de superar les universitats que havia suplantat, sinó que amb el seu privilegi de monopoli de títols va aconseguir que les altres ciutats no recuperessin l'ensenyament universitari fins al cap de dos segles i mig, tal com ha succeït a Vic, amb tot el que això ha suposat de pèrdua de talents, d'oportunitats i d'infraestructures científiques i culturals.

Davant d'una tal catàstrofe, comparable a barbàries com l'incendi de la biblioteca d'Alexandria, sempre ens haurem de preguntar què hauria sigut d'aquestes ciutats com Vic, si la tradició universitària s'hi hagués mantingut de manera continuada fins avui. Vaig començar de preguntar-m'ho quan estudiava a la petita ciutat suàbia de Tübingen, ara ja fa més de trenta anys. En aquella època, els anys seixanta, Europa admirava el «miracle econòmic alemany». Però aquell miracle, vist de prop, no era pas només econòmic ni fortuït. Jo vaig poder-hi observar el miracle universitari i justament en una ciutat com Tübingen. Seu d'un antic bisbat i d'un comtat feudal, als segles divuit i dinou la ciutat tenia les dimensions de Vic i una estructura social semblant. Situada al mig d'una extensa zona d'influència, hi habitaven pagesos i artesans, botiguers i professionals liberals, uns pocs funcionaris i molts eclesiàstics, tots organitzats a l'entorn de l'ajuntament, la catedral, el mercadal i la universitat. Com Girona o Vic o Lleida o Tortosa. Avui Tübingen és una de les ciutats universitàries potents de Baden-Württemberg, un dels Lands més pròspers d'Alemanya i un dels quatre motors d'Europa, gràcies en bona part a les ciutats universitàries com Tübingen, que han acumulat un pòsit universitari secular.

Per això, considerar positiva la represàlia contra les universitats de Catalunya és un sarcasme. Des d'un punt de vista progressista català, s'ha de veure no sols

com un atemptat contra les universitats suprimides, sinó contra la institució universitària en si mateixa i contra el que representa com a baluard de les llibertats d'estudi, de recerca, de discrepància i d'afermament a la terra. Els autors de la represàlia sabien prou el que es feien. Atacaven un òrgan vital de la nació catalana. La destrucció del sistema universitari català, que es basava en una xarxa de set ciutats, no sols va impedir el desplegament futur d'aquestes ciutats i hi va estroncar una de les fonts més potents de sinergies, sinó que va destruir una de les estructures més capaces de generar consciència nacional, de lligar el territori de Catalunya i de donar-li cohesió i identificació. La Universitat de Cervera, a desgrat de tot, abans d'extingir-se, recobrà la capacitat de servir els interessos del país i esdevingué un focus d'anticipació de la Renaixença.

II

Tancament de la Universitat de Cervera i reobertura de la de Barcelona

La Universitat de Cervera va durar de 1717 a 1842, cent vint-i-cinc anys. En realitat l'existència efectiva no va durar tant. En primer lloc mai no va tenir estudis de Medicina, que es varen quedar a Barcelona. En segon lloc les ciutats espoliades varen boicotejar Cervera de múltiples maneres. Resistint-se a traspassar-hi les rendes, com va fer el Consell Municipal de Vic, que va pledejar setanta anys contra el Consell de Castella. Obrint establiments nous o potenciant-ne d'existents, com Seminaris Tridentins o Col·legis d'Arts, on s'obtenia el grau de Batxiller. Així, a Vic l'any 1775 es va erigir de nou el Seminari Conciliar, institució creada el 1635, hibernada mentre existí la Universitat Literària, però cridada a fer-ne la suplència i fins i tot a superar-la a l'època d'esplendor de mitjan segle XIX, quan sobrepujava del miler d'estudiants.

El boicot dels catalans a Cervera va consistir, per últim, a fer-ne un centre burocràtic on estudiaven uns pocs centenars d'estudiants, la majoria religiosos, i on anaven a convalidar el títol els altres que estudiaven a les pròpies ciutats. En tercer lloc, Barcelona no sols no va renunciar als estudis de Medicina, sinó que va impulsar els d'Arts, de Comerç, de Nàutica i de Mecànica, i no deixà de reivindicar el retorn de la Universitat. L'any 1823 aconseguia la Universitat interina, la qual a través de múltiples peripècies esdevingué definitiva el 1842 per un decret del general Espartero. Cervera agonitzà dues llargues dècades. Durant la guerra del Francès es varen saquejar diverses dependències i es va calar foc a la impremta, d'on havien sortit remarcables edicions. L'any 1822 es varen produir nous incendis. A partir de 1835 les activitats acadèmiques es paralitzaren. El curs 1840-41 hi havia tants estudiants com catedràtics, dos.

Mentre fou oberta, la Universitat de Cervera acumulà animadversió, latent o manifesta, més que cap altra de les institucions imposades per la Nova Planta. Quan es tancà, la satisfacció fou general i unànime. És probable que des d'un punt de vista estrictament universitari el balanç no mereixi un judici tan negatiu. El fet és, però, que si la represàlia política havia estat a l'origen d'aquella universitat, l'animadversió política seria igualment a l'origen de la decadència que, en poc més de cent anys, la va consumir fins a la ruïna física. Els edificis, dissenyats

pels enginyers militars de Felip V, s'havien finançat amb les rendes sostretes a les ciutats universitàries de Catalunya.

Deixin-me recordar, entre parèntesis, que edificis universitaris i militars s'han trobat en més d'una ocasió. La Universitat de Vic, un cop tancada, també va passar per la reconversió en caserna militar. Els campus d'algunes universitats actuals han reconvertit antigues casernes militars, com és el cas de la Universitat Pompeu Fabra, que ha ocupat les casernes de la Ciutadella.

A Cervera, l'origen de la Universitat ja anava lligat a la guerra. No a la pau, com reclamen les ciències i les arts. Contra el que pretenia el decret de Nova Planta, «l'estrèpit de les armes» no estigué mai, allunyat de la universitat cervera. No feia gaire més de cent anys que l'havien inaugurada, quan una part de la baluerna era convertida en caserna militar i una altra part en presó.

Convido a tots vostès a escoltar-ho de la veu d'un poeta romàntic que l'any 1872, en el sexenni revolucionari que s'obrí amb la «gloriosa» Revolució de 1868, visità Cervera i contemplà aquella universitat convertida en presidi.

*A la Universitat de Cervera
convertida en presidi*

Oh monument, record de la grandesa
d'un temps millor que avui l'Espanya enyora!
Qui no arruga son front i trist no plora
gotes de fel, al veure tal baixesa?

Eres ahir un temple de saviesa,
aquí la Ciència hi seia com senyora
i amb los raigs de sa llum escalfadora
la nostra joventut restava encesa.

Mes avui, oh dissort! l'aula és la cova
a on lo crim més repugnant s'oculta
i del grilló lo dring la història insulta.

Mes no plorem... que això no és cosa nova,
puix que regnant lo lliberal deliri
l'escola natural és lo presiri [sic].³

3. Publicat a la *Gazeta de Vich* de 30-4-1918, núm. 550. Porta l'adreça «Sonet improvisat en l'Àlbum de Dª Lluïsa de Espoña de Pedroló», la signatura «Jaumè Collell» i la data «Cervera, 23 de Abril de 1872». Una crida remet a una nota a peu de pàgina, que diu: «Insertam avuy aquesta composició que fou llegida pel Sr. Razquin en la notable conferència que sobre la insigne Universitat de Cervera donà, lo pasat dia 21, en lo Temple Romà. Y'l publiquem aquest sonet per haverlo vist mal copiat y fins mutilat en lo número de 23 de Setembre passat del quinzenari cerverí "Nuevo Ambiente"». La nota és segurament de Collell mateix, director del periòdic. Observi's *presidi* al títol, però *presiri*, rimant amb *deliri*, al darrer vers. He regularitzat l'ortografia del sonet. Reproduït, probablement seguint la versió defectuosa del setmanari de Cervera, a Josep Mora Castellà, *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*, pàg. 107. Vegeu *infra*, la bibliografia.

Molts de vostès es deuen preguntar qui és l'autor d'aquest sonet, que, en plena eufòria liberal, a les vigílies de la 1ª República, branda les ruïnes de Cervera per a atacar «lo lliberal deliri». Doncs bé, ens és molt conegut, l'autor és Jaume Collell, un jove Collell de vint-i-sis anys, que a l'època escrivia *La Revolució i les antiqualles*, el seu primer escrit polític, mentre acabava els estudis al Seminari. Aquests versos expressen la posició contradictòria de la generació de Collell davant de la Universitat de Cervera, on havien estudiat vigatans de la generació anterior, com Jaume Balmes, Francesc Camprodon, Jaume Ripoll –el canonge Ripoll, originari de Preixana, a l'Urgell–, el ripollenc Manuel Galadies, que seria alcalde de Vic. Hi varen coincidir amb Martí d'Aixalà, Roca i Cornet, Llorens i Barba, Milà i Fontanals, Manuel de Cabanyes, els uns i els altres impulsors del catalanisme cultural que anomenem Renaixença i precursors del primer catalanisme polític conservador. Un catalanisme que no arrelà fins que no se situà en plataformes de Barcelona, com algunes càtedres de la Universitat restaurada.

En aquest context és oportú de recordar que Balmes fou un professor universitari frustrat. Dues vegades intentà infructuosament d'entrar de professor a la universitat. Primer a Cervera, després a Barcelona. Ningú no s'interessà per ell, diuen els biògrafs, fins que a l'any 1837 se li confià a Vic una càtedra de matemàtiques promoguda per la Societat d'Amics del País i finançada pel Consell Municipal. Dit així, el fet sembla una peripècia curiosa de la biografia de Balmes, sense cap més abast. Si llegim, però, els dos textos que hi fan referència, (tradueixo) *Pla d'Ensenyament per a la càtedra de Matemàtiques de Vic*, i *Discurs inaugural de la càtedra de Matemàtiques de Vic, pronunciat el dia 1 d'octubre de 1837*, trobem que hi batega una alta ambició de docència. «Quin és el veritable objecte de l'establiment d'aquesta càtedra?», es pregunta Balmes. «La resposta –diu– és molt senzilla: propagar el coneixement de les matemàtiques per al foment de les ciències i les arts». Balmes, doncs, es proposava el que des de l'antiguitat es proposaven les facultats d'Arts, hereves del Trivium i el Quatrivium.

La lectura d'aquests textos porta a fer-nos conjectures sobre cap on hauria evolucionat Balmes, si hagués accedit al professorat universitari i si des d'una càtedra de la Universitat de Barcelona hagués viscut prou anys per a veure la restauració dels Jocs Florals, les transformacions de la Catalunya industrial de les dècades de 1870 i 1880, el creixement de Barcelona estesa cap a l'Eixample, ideat pel seu amic Ildefons Cerdà; si hagués vist com els qui es reclamaven hereus del seu llegat, Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Martí Genís i la resta de la generació de l'Esbart de Vic, triomfaven com a escriptors en llengua catalana. Per ventura no hauria acabat assumint el programa de la Renaixença, tal com va fer Milà i Fontanals, tan escèptic fins que obres com *L'Atlàntida* de Verdaguer, el varen convèncer?

No vull pas extrapolar les dades, però davant de vostès, un públic que ho pot comprendre, em permeto de consignar –i de celebrar– que la Universitat s'hagi restablert aquest any de 1997, quan en fa cent seixanta que Balmes, l'any 1837, rebutjat per la Universitat, va obtenir una càtedra dotada per l'Ajuntament de la ciutat. El municipi suplí l'Estat, de manera semblant a com ara ho ha tornat a fer per a restaurar la Universitat. La societat civil, representada per la Societat

d'Amics del País, col·laborà aleshores amb l'Ajuntament, com ara ho ha fet la Fundació Universitària Balmes.

L'episodi, doncs, de la càtedra de matemàtiques de Balmes no deixa de tenir una certa rellevància com a il·lustració del moment actual. Ara, el 1997, com llavors, el 1837, l'Estat espanyol continua sense arribar a Vic, ni directament ni autonòmicament, per a sostenir-hi l'ensenyament universitari que en va eradicar el 1717.

III

Batalles per la Universitat de Catalunya i algunes repercussions a Vic

La clausura de la Universitat de Cervera, lligada amb la reobertura de la Universitat de Barcelona l'any 1842, fou sentida com una victòria política. Però Barcelona quedava com l'única ciutat de Catalunya que tenia estudis universitaris. Com varen reaccionar les altres ciutats que, a diferència de Barcelona, no els eren restituïts? Les reclamacions més ben documentades són les de la Diputació de Lleida. En veure que es tornava a obrir la de Barcelona, no deixà de reclamar la reobertura de la seva Universitat. Altrament no es coneixen gaires reclamacions formals més. A Vic, quan s'implantà la llibertat d'ensenyament durant el sexenni revolucionari iniciat el 1868, alguns dels homes de l'Esbart, amb Collell al davant, varen pensar a restablir una facultat, que volien situar a la casa que havia sigut del Veguer, a la plaça de Clariana. Això em permet un altre comentari d'actualitat. Aquella casa és avui ocupada per la primera facultat que vàrem aconseguir per a Vic, la Facultat de Traducció i Interpretació, la qual ocupa el palau Bojons i els baixos del que fou un temps la casa del Veguer.

Als anys setantes del segle XIX Vic no va obtenir cap facultat a la plaça de Clariana, però sí un Institut de segon ensenyament, que hi va funcionar uns pocs cursos.

També en els anys del sexenni revolucionari a Girona varen intentar tornar a obrir la Universitat literària, però només va funcionar dos cursos, el 1870-71 i el 1873-74.

Es podria concloure, per tant, que, a diferència de Barcelona, les ciutats de Vic, Girona, Lleida, Tarragona, Tortosa i Solsona es varen resignar a la nova ordenació territorial, imposada des de Madrid, que restablí la universitat exclusivament a la capital de Catalunya? Sospito que no fou exactament així. Des d'un punt de vista oficial, administratiu, a l'època en què es restablí la Universitat de Barcelona, el 1842, l'Administració de l'Estat estengué sobre Catalunya una espessa xarxa de centralisme espanyolista i jacobí. Cal només esmentar que són d'aquest temps mesures tan poc respectuoses envers Catalunya com la divisió territorial en províncies, el sistema d'ensenyament uniforme i centralitzat, la imposició del castellà a tots els nivells d'ensenyament i en àmbits on encara no havia penetrat, com el dels documents eclesiàstics. Pel que fa al sistema universitari, s'organitzà com un organisme més de l'administració de l'Estat i es posà en mans de funcio-

naris de l'Estat, cosa que deixà els municipis i la societat civil sense cap possibilitat d'intervenir en les universitats, en el supòsit que haguessin tingut recursos i voluntat política de fer-ho. L'Estat, a la manera napoleònica, va potenciar una sola universitat, la de Madrid, és clar, que no tenia tradició històrica. Li va sotmetre totes les altres universitats, una per cada «regió», nou en total, i li va atorgar l'odiosa categoria d'Universitat Central, amb moltes prerrogatives, com la de dictar els programes de totes les carreres i la de conferir el títol de doctor, una prerrogativa que la Universitat de Madrid va mantenir fins als anys cinquanta del nostre segle XX i que hi ha indicis que es vol recuperar, establint, per a tot el professorat universitari de l'Estat, una «habilitació», una mena de llicència, que caldrà obtenir a Madrid.

Actualment –diguem-ho de passada– potser vostès s'han fixat que hi ha gent que per a distingir la Universitat de Barcelona de les altres que hi ha a la ciutat, l'anomenen Universitat Central. Són deutors d'aquella política jacobina. La Universitat de Barcelona no ha estat mai ni és central de res. Si més no fins ara.

Al segle XIX és natural que els estaments oficials de fora de Barcelona no reclamessin obertament la universitat. O en tot cas que aquestes reclamacions no deixessin gaire rastre documental. Hi hagué, però, algunes veus que es varen aixecar contra l'ordenació centralitzadora de l'ensenyament. Una de les més destacades fou justament la de Balmes. No sols es va interessar, quan era a Madrid, perquè el govern autoritzés un col·legi de Batxillerat a Vic, sinó que va polemitzar precisament contra les prerrogatives de la Universitat Central de Madrid i el centralisme estatalista de les lleis d'ensenyament.

Val a dir, d'altra banda, que el restabliment de la Universitat de Barcelona comportà una primera etapa d'una certa renovació, pel fet que s'hi varen incorporar professors que no havien estat disposats a anar a Cervera. Organitzada, però, sobre les bases del centralisme jacobí, no va trigar a caure en el funcionarisme i el burocratisme i a convertir-se en una expenedòria de títols. Era una Universitat espanyola de províncies. Mentre les universitats d'Europa s'havien modernitzat i es posaven al davant de la ciència i de la innovació, al servei de la revolució industrial, Catalunya havia d'aguantar una universitat espanyola que es girava d'esquena a la ciència, a la modernitat i als interessos dels catalans. Ni tan sols al darrer quart del segle XIX, quan la Barcelona de la Restauració conegué la prosperitat de «la febre de l'or», quan aterrà les muralles i traslladà les dependències de la Universitat de la Rambla dels Estudis a l'espai on l'arquitecte Elías Rogent construí el nou edifici, la Universitat no destacà com a centre d'estudi i de recerca. Al contrari, acumulà els vicis derivats del centralisme espanyol. Com si l'estil pseudogòtic de l'arquitectura d'Elías Rogent en reflectís fidelment el contingut arcaic.

No és gens sorprenent que a darreries del segle XIX la institució anomenada «Universidad Española» acumulés les crítiques més implacables de tota la intel·lectualitat científica i literària. De l'espanyola, representada per la Generació del 98. De la llatinoamericana, alliberada de la dependència colonial, que veia en la universitat espanyola l'origen dels mals de la seva. De la catalana, representada pels modernistes, que exigien una universitat *moderna*, científica i al servei dels interessos de Catalunya.

Narcís Verdaguer i Callís representa l'aportació vigatana a la primera batalla política per la Universitat. L'any 1886 va fundar i el 1887 va presidir el Centre Escolar Catalanista, entitat formada per estudiants universitaris, principalment de la Facultat de Dret, molts dels quals serien futurs juristes, economistes, polítics i homes de govern com Prat de la Riba, Puig i Cadafalch, Duran i Ventosa, Cambó. Narcís Verdaguer, que havia estudiat al Seminari de Vic i era íntim col·laborador del seu cosí, el poeta Jacint Verdaguer, i del canonge Collell, va promoure l'establiment d'una càtedra de dret català a la Universitat de Barcelona i va participar en l'elaboració de les Bases de Manresa, la 16^a de les quals diu: «l'ensenyança pública, en sos diferents rams i graus, deurà organitzar-se d'una manera adequada a les necessitats i caràcter de la civilització de Catalunya. L'ensenyança primària la sostindrà el municipi i en son defecte la comarca; en cada comarca, segons sia son caràcter agrícola, industrial, comercial, etc., s'establiran escoles pràctiques d'agricultura, d'arts i oficis, de comerç, etc. Deurà informar los plans d'ensenyança, lo principi de dividir i especialitzar les carreres, evitant les ensenyances enciclopèdiques.»

En el clima de rebuig de la universitat espanyola, l'any 1903, va tenir lloc el primer congrés universitari català, convocat per a tractar de l'organització d'una universitat catalana autònoma. Hi varen participar ponents destacats, com Eugeni d'Ors, Domènech i Montaner, Joan Bardina. No era en principi una proposta alternativa a la universitat espanyola. Es pretenia que les realitats catalanes, llengua i literatura, dret i economia, història i art, entressin en els programes d'estudis oficials. Es tractava, a més a més, d'introduir a la universitat carreres professionals com les de Bibliotecari i Magisteri.

Les propostes d'aquell primer congrés universitari català no podien prosperar i foren rebutjades en bloc, tant pel que fa a introduir les matèries de contingut català com pel que fa a acceptar el català com a llengua de docència, de recerca i de comunicació. Es va crear, doncs, fora de la universitat oficial, la universitat alternativa, amb el nom de Estudis Universitaris Catalans, que varen començar les classes el curs 1903-1904, només amb dues disciplines, dret civil català i Història de Catalunya, les quals no varen trigar a ampliar-se fins a pràcticament totes les branques de l'arbre de la ciència. Hi ensenyaven els més destacats professors. Una revista de periodicitat anual, que portava el mateix nom, *Estudis Universitaris Catalans*, n'era l'òrgan d'expressió i de difusió entre la comunitat científica. Com a institució universitària al marge de l'oficial, els Estudis Universitaris Catalans s'havien de refiar de la protecció de diverses institucions de la societat civil, com l'Ateneu Barcelonès, o de l'Administració no estatal, com l'Ajuntament, l'Escola Industrial o la Biblioteca de Catalunya. Els Estudis Universitaris Catalans, que els anys trentes havien disminuït les activitats i les havien suspès durant la guerra, l'any 1942 tornaven a ser necessaris, a causa de les represàlies bèl·liques contra Catalunya, i reprenien les classes en la semiclandestinitat, dissimulats com una modesta acadèmia de pis.

Alguns vigatans varen participar en aquesta universitat paral·lela. Així, l'escriptor Lluís Bertran Nadal i Canudas en fou professor. Hi pronuncià el discurs inaugural d'un dels primers cursos. Ramon d'Abadal i de Vinyals en fou estudiant, primer, i després professor. Hi hagué també intervencions de Joan Anglada en resposta a unes glosses de Xènius en què Eugeni d'Ors interpellava el *solita-*

ris de Catalunya, intel·lectuals i polítics catalanistes que se sentien aïllats a les viles i les ciutats del país.

Al marge d'aquestes participacions a títol individual, el que crec que s'ha de subratllar és, en primer lloc, que els *Estudis Universitaris Catalans* han representat al llarg del segle, d'una banda, la denúncia fàctica i permanent de la universitat espanyola a Catalunya i, de l'altra, l'intent de suplir la manca d'universitat al servei de Catalunya. En segon lloc, l'existència dels *Estudis Universitaris Catalans*, necessari durant la major part del segle xx, ha posat en relleu que l'alternativa a la universitat espanyola passava per fora de l'Administració de l'Estat.

L'any 1918 es va celebrar el segon Congrés Universitari Català. Si el primer fructificà en la Universitat paral·lela, com acabem de veure, el segon, partint altre cop del possibilisme, va elaborar un nou programa d'Universitat Catalana Autònoma, que, posada al servei dels interessos de Catalunya, regenerés la universitat espanyola. Aquesta vegada el programa el va frenar la dictadura de Primo de Ribera, de signe antiautonomista i anticatalanista. Calgué esperar quinze anys més, el 1933, perquè en el marc de la II República i de l'autonomia política, es pogués crear la Universitat Autònoma de Barcelona, la primera i mitificada Universitat Autònoma. Mitificada perquè calgué mitificar-la en els temps de misèria extrema del franquisme. En realitat la Universitat Autònoma no passà de projecte. Només durà tres cursos i durant aquests tres cursos encara estigué clausurada més d'un any, amb els seus responsables a la presó. D'altra banda, de l'emblema «Universitat Autònoma», se'n va servir el règim franquista per a dur a terme en els anys seixantes l'operació de la Universitat Autònoma de Bellaterra (de Barcelona). Una operació que, sota aparences d'autonomia i de renovació estructural que varen enlluernar alguns universitaris, no va trigar a ensenyar els propòsits espanyolistes, estatalistes, de la universitat espanyola de sempre. Avui encara en perdura l'emblema, Universitat Autònoma, com un testimoni històric de l'episodi en què es pretenia que el franquisme fos compatible amb l'autonomia universitària. Si anomenar Universitat Central la de Barceloa és un tic de jacobinisme, anomenar Autònoma la de Bellaterra és un homenatge tal vegada estèril a dos intents frustrats de construir una universitat alternativa a l'espanyola, que respongués als interessos de Catalunya, el dels anys trenta i el dels seixanta.

El vigatà Manuel Serra i Moret participà activament en la lluita universitària dels anys trenta a l'entorn de la Universitat Autònoma. És autor de la conferència, *Popularització de la cultura universitària*, una de les set d'un famós cicle de conferències sobre la Universitat, pronunciades a l'Ateneu Barcelonès per homes representatius de la intel·lectualitat catalana del moment. A més de Serra i Moret, els conferenciants eren Puig i Cadafalch, August Pi i Sunyer, Joan Estelrich, Pere Coromines, Josep Xirau i Pompeu Fabra. La conferència de Serra i Moret és interessant, des del meu punt de vista, perquè hi defensa dues propostes que avui acceptem plenament. L'una és la democratització de la Universitat en el sentit que l'accés a l'estudi, a la formació i en definitiva l'accés al coneixement ha de ser universal. L'altra és la d'«extensió universitària» en el territori, per tal de fer efectiu l'acostament de l'ensenyament superior a les classes populars i a tota la població de Catalunya. No cal que subratlli com sota aquesta proposta de Serra i Moret, que, llevat de Xirau, era l'únic conferenciant nascut a comarques i l'únic de tots que no residia a Barcelona, s'hi endevina el desig de trencar el monopoli univer-

sitari de la capital. Serra i algun altre conferenciant ja varen usar l'expressió «Universitat de Catalunya», a fi d'expressar que la nova Universitat havia de prendre abast nacional. De fet aquesta denominació, «Universitat de Catalunya», es va oficialitzar a la darrereria del període de la guerra de 1936-39, quan les activitats acadèmiques havien de suspendre's, perquè estudiants i professors eren al front.

L'experiència, tot i que efímera, de la Universitat Autònoma dels anys trenta va servir tanmateix de referent per a reivindicar durant la dictadura franquista un model d'universitat catalana, científica i democràtica. L'experiència, però, va ser tan breu, que no es va poder ni tan sols formular cap programa concret de territorialització de la universitat. Acabada la guerra, el règim de Franco tornà a implantar a Barcelona la universitat espanyola i provinciana. Administrativament se li havia assignat un districte que comprenia les quatre províncies catalanes i la de les Illes Balears, però no era la Universitat de Catalunya. La Universitat de Barcelona de les primeres dècades del franquisme va passar el període pitjor de la seva història. Havia depurat del seu claustre els millors professors i es va convertir en una institució repressiva de la cultura catalana, al servei dels interessos del règim. Joan Coromines, l'eminent home de ciència i prestigiós professor universitari, represaliat indignament per aquella universitat, va dedicar-li una eloqüent diatriba en un comentari al mot «Universitat» del Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana:

«[La història de la Universitat moderna a Catalunya és la de la és la] lluita pertinaç contra la porfídia i perfídia de l'Estat espanyol colonialista des de 1714 a 1931, i de 1940 fins ara [c. 1970], contra la insensata i hipòcrita lluita d'un Estat inspirat en principis de salvatgisme sense precedent en el món enter des del temps del Renaixement, i només comparables a l'actitud d'una satrapia persa [...] car jo (desconeixent els drets adquirits amb la meua càtedra de 1927 a 1939) n'he estat expulsat implacablement pels enemics de Catalunya i de la ciència; com, així mateix, tots els meus germans, tècnics tots ells acollits per les més grans universitats estrangeres.»

La Universitat de Barcelona trigà anys a refer-se de la catàstrofe. Cap a la darreria de la dècada de 1960, amb l'efervescència de tots els components polítics i socials, econòmics i intel·lectuals, varen obrir-se pas les idees sobre l'autonomia de les universitats i alhora de les «extensions» territorials. El franquisme tardà es veia obligat a aturar les onades cada vegada més fortes de revolta a les universitats. El govern de Madrid va emprendre la reforma del sistema d'ensenyament, amb la llei del ministre Villar Palacín de 1970. De l'altra banda es va empecar la trampa semàntica de denominar autònomes dues universitats noves. L'una a Madrid i l'altra a Barcelona. Molts universitaris hi varen caure, atrets per la carta del possibilisme. El que no havien programat les autoritats franquistes era que aquelles universitats, que avui encara porten, impròpiament, el nom d'autònomes, esdevindrien dos focus actius d'oposició al règim i de renovació universitària.

En aquell clima va sorgir també la proposta d'estendre l'ensenyament universitari mitjançant facultats, escoles o col·legis universitaris, que s'establirien a ciutats que no fossin les grans capitals. Moltes ciutats, que no tenien cap oportunitat, varen creure's cridades a reivindicar universitat i a barallar-se entre elles per

a obtenir-ne algun bocí. A Vic mateix, a darreries de la dècada de 1960, es va mobilitzar un grup d'intel·lectuals i joves empresaris, il·lusionats amb l'objectiu de crear-hi una facultat. Aviat, però, es revelà que ni a Madrid ni a Barcelona no hi havia cap intenció seriosa de crear una «extensió» universitària pública a Vic.

D'aquella època hi ha un document interessant sobre l'ampliació del mapa universitari d'Espanya, que singularitza la ciutat de Vic. Es tracta d'uns articles apareguts a la revista *Destino* l'octubre de 1968. S'hi descrivia el panorama universitari espanyol, s'hi comparava amb el de països com Gran Bretanya, França o Estats Units, i s'hi feia una contraproposta a la proposta del govern de crear tres noves universitats, una de les quals a Catalunya i una altra al País Basc.

En primer lloc, deia l'articulista, caldria establir dues menes d'universitats, les nacionals i les de zona, «nacionales» i «zonales». Entre les primeres hi hauria Madrid, Barcelona, Salamanca i «tal vegada alguna més». Ultra aquestes, sostenia la creació de (tradueixo)

«sengles universitats zonals a Alcalà per a Castella la Nova i a Vic per a Catalunya. Si bé [es podria tenir en compte] Girona o Tarragona per a la zona catalana, la meua preferència –continuava l'articulista– va a Vic per la mateixa raó que va a Alcalà; perquè estimo que aquestes universitats zonals han de tenir solera i caràcter. Igualment crec excel·lent la idea d'un basc [...] que suggereix una universitat a Onyati.»

Més endavant es pregunta com resoldre el problema de les llengües a les universitats de les regions bilingües, Catalunya, País Basc i Galícia. Per suposat que a les universitats nacionals (cito traduïnt)

«es donarà l'ensenyament en castellà, però sembla indispensable que a totes hi existeixin càtedres ben dotades de català, gallec i èuscar, per moltes raons, però entre elles, perquè seria bo que creixés a Espanya, i sobretot entre els funcionaris públics, el nombre de persones que saben altres llengües espanyoles a més del castellà.

»Quant a les universitats zonals de les regions bilingües, també aquí (i van tres) caldria fugir d'ambdós extrems. No dubto que en el seu dia hi hauria veus a Onyati, Vic i fins i tot a Compostel·la que advocarien per l'exclusiva o el monopoli de la llengua vernàcula [...].»

L'articulista, emportat per la idea de les universitats «zonals», conclou:

«Ànim, doncs, Vic, Onyati, Alcalà de Henares, Santiago. Potser tinguin al davant, aquestes i altres ciutats, tota una era d'esplendor no només per a elles mateixes, sinó per a les seves pàtries xiques i per a la pàtria gran.»

L'autor de la proposta de crear a Vic, en ple franquisme, una universitat «de zona», és a dir, representativa de Catalunya, una universitat amb «solera i caràcter», cridada a donar esplendor a la ciutat, a Catalunya i a Espanya, és l'escriptor i polític republicà Salvador de Madariaga⁴.

4. L'article citat es publicà a *Destino*, núm. 1617, del 18 de setembre de 1968, i es troba recopilat a Salvador de Madariaga, *A la orilla del río de los sucesos*. Vegeu *infra*, la bibliografia.

És molt probable que a Vic, on en aquells anys *Destino* tenia lectors, la proposta de Madariaga de crear-hi una Universitat fos coneguda i fins i tot considerada atractiva. Sigui com vulgui l'any 1970 aquell grup abans esmentat va intentar de presentar la candidatura de Vic per a una Facultat de Lletres. De fet, però, la proposta arribava tard, perquè a darreries dels anys seixanta, alhora que es creava la Universitat Autònoma de Barcelona, s'obrien a Girona, Lleida i Tarragona sengles delegacions de les universitats de Barcelona. Vic quedaria malauradament fora d'aquella primera onada d'extensionisme universitari. Li passaven al davant tres ciutats amb més població i a més distància quilomètrica de Barcelona. Tres ciutats capital de província i seu de nombrosos organismes oficials. Tres ciutats que comptaven amb l'interès d'alguns professors universitaris influents, que n'eren fills i volien ensenyament universitari a la seva ciutat d'origen.

Des d'una perspectiva general, aquelles delegacions provincials de la UB a Lleida i a Tarragona, i de la UAB a Girona, significaven un enorme progrés. Trencaven el monopoli universitari que havia durat 250 anys, el monopoli centralitzat primer a Cervera i després a Barcelona. Trencat el monopoli, obertes les delegacions universitàries l'any 1968 i 1969 a tres ciutats que ja havien tingut abans universitat, el torn de Vic esdevenia més real.

En efecte, no passarien ni tres cursos que una nova oportunitat es presentava a Vic, no pas de la mà d'una facultat sinó d'una modesta escola universitària, quan l'antiga Escola de Magisteri, d'estatut eclesiàstic, havia de tancar i, així donar pas a l'Escola Universitària de Mestres d'Osona. Aquesta va ser la primera escaleta real per on la universitat tornaria a Vic. La mobilització anterior per a crear una facultat no va pas ser inútil. En un primer moment va servir per al projecte, que acabà frustrat, de transformar l'Escola de Magisteri regentada per les monges del Pare Coll, en universitària, sense deixar d'ésser de l'Església. Una reconversió que es duia a terme en altres ciutats episcopals. Però la Conferència Episcopal espanyola, d'acord amb el Ministeri, ja havien pactat per a tot l'Estat quantes i quines escoles d'aquelles tindrien continuïtat. Com que el bisbat de Vic tampoc no tenia gaire interès a conservar la seva, ni tampoc cap altre bisbat de Catalunya defensava cap més escola, el bisbat de Barcelona va quedar com a postor únic a Catalunya i va obtenir l'autorització de l'Escola Universitària de Magisteri Blanquerna, on es varen fusionar totes les escoles de Magisteri, regentades per diversos ordes religiosos, del bisbat de Barcelona.

La primera proposta de Vic, doncs, presentada l'any 1972, no podia prosperar i fou desestimada per les autoritats de Madrid, eclesiàstiques i civils. El 1973, però, resol el problema de la reconversió de les escoles de l'Església, el govern es veié obligat a legislar sobre escoles universitàries de nova creació, promogudes per entitats privades sense ànim de lucre. Renaixia, així, el nostre projecte. Ara, però, el patrocinava el Patronat del Col·legi de Sant Miquel, el qual, no sense vacil·lacions, acabà assumint-ne la responsabilitat. L'expedient nou es presentà pel maig de 1975, any que tothom recorda. Un any que va canviar el rumb del país. Enmig de la transició política, oberta amb la mort del dictador, l'expedient no va prosperar fins al cap de dos anys, l'abril de 1977, un dia que inesperadament va arribar la notícia que el Consell de Ministres havia aprovat la creació de l'Escola Universitària de Mestres de Vic. Naixia, així, administrativament parlant, aquella primera escola, o escoleta, si ens la mirem a la distància de vint anys, gràcies a la

qual enguany, el 1997, Vic acaba d'aconseguir la Universitat, no pas de Madrid sinó del Parlament de Catalunya, uns pocs anys més tard que Girona, Lleida i Tarragona, tal com s'havia esdevingut en situacions semblants anteriors.

Aquí haig de fer una parada, per a tornar enrere i reprendre el fil on he deixat el deute de reconeixement que vaig contreure envers el fundador del Patronat d'Estudis Osonencs, el Dr. Eduard Junyent, envers el Secretari d'Estudis, Dr. Camil Riera, i l'actual president, Sr. Josep Espona. Doncs bé, durant el quinquenni de 1972 a 1977, el suport d'aquestes tres personalitats va ser decisiu per a la gestació de la «Escuela Universitaria de Formación del Profesorado de Enseñanza General Básica «Jaime Balmes», que així se'ns imposà des de Madrid que es digués, contra el nom que proposàvem de «Escola Universitària de Mestres d'Osona», un nom que, reduït a sigles, tanmateix vàrem repescar per a l'Editorial EUMO.

Aquests noms, Junyent, Riera, Espona, representen als meus ulls els homes de la generació anterior a la meua que varen entendre el projecte de restaurar a Vic estudis de rang universitari i, cadascun a la seva manera, hi varen contribuir, fent costat o donant suport des de centres de decisió a l'equip que vaig formar al Col·legi de Sant Miquel amb col·laboradors com Enric López, Jaume Puntí, Josep Vernis o Segimon Serralonga, amb qui al cap de vint anys continuem treballant junts, o amb altres que ara no hi treballen, com Ramon Cotrina, Joan Vila o Joan Reig. De fet representàvem la nova generació que a darreries de la dècada de 1960 entrava a l'escena pública i agafava el testimoni que ens traspassaven els homes de l'anterior.

En el cas del Dr. Junyent, em plau de recordar que presidia el Patronat del Col·legi de Sant Miquel, per delegació del bisbe, quan l'any 1970 vaig fer-me càrrec de la direcció del col·legi. La reforma pedagògica que vàrem iniciar implicava alguns canvis que llavors eren innovadors i ara resulten naturals, com prohibir el càstig físic, aplicar la normativa salarial i laboral del professorat o establir l'ús del català com a llengua habitual d'ensenyament. La innovació, però, que va causar més sorpresa fou quan, en arribar l'oportunitat de crear una escola universitària, vaig defensar que el Patronat era la institució idònia per a assumir-ne la titularitat i que tenia l'obligació de fer-ho. Ja poden suposar que a l'hora de prendre acords, la posició del Dr. Junyent va ser favorable, enfront d'altres de contràries o indiferents, que em deien: «no podem desvestir un sant per a vestir-ne un altre». En les anotacions de què dispenso sobre les deliberacions dels anys 1972-75 hi consta sovint que el Dr. Junyent inclinava l'opinió dels patrons cap al consens a favor meu. A part que en converses privades em va encoratjar en tot moment a restablir a Vic l'ensenyament universitari i em va orientar en els camins de la política vigatana, municipal i eclesiàstica, que per a mi eren llavors un laberint. Encara va ser a temps de veure que l'Escola Universitària començava el curs 1977-78.

Aquesta nota, que destaca el paper del Dr. Junyent, seria incompleta si no esmentés al seu costat un altre home del Patronat, el Dr. Camil Riera i Canudas (1913-1978), Secretari d'estudis i Director de la Secció de Filosofia des de la fundació el 1952, que fou també professor del Seminari i del Col·legi de Sant Miquel. En efecte, al Dr. Riera pertoca el mèrit d'haver estat promotor i director de l'Escola de Magisteri de l'Església de Vic. Tant de la del Pare Coll, que va

funcionar a partir de 1948 i on va trobar la col·laboració de la mare Josepa Comerma, com de la del Seminari, que va començar el 1954 i on va trobar un bon col·laborador en el Dr. Àngel Miralda. En aquesta escola del Seminari, juntament amb alguns companys, estimulats pel Dr. Riera i el Dr. Miralda, vaig estudiar la carrera de mestre, però després d'examinar-me de revàlida a la Normal de Barcelona, tal com estava prescrit, vaig renunciar al títol de mestre, pel fet que, per a obtenir-lo, calia passar per un campament de Falange.

Per a mi el Dr. Riera compta entre els millors professors que vaig tenir a Vic. A més d'ensenyar Història de la Filosofia amb una certa llibertat crítica, va ser el primer que ens va parlar de la guerra civil i de Catalunya de manera diferent de la que es donava en versió nacional catòlica oficial. S'havia fet seva la visió de Carles Cardó a *Histoire spirituelle des Espagnes* (1946), llibre perseguit no sols per la censura franquista, sinó pels bisbes i els superiors de les cases religioses.

L'any 1964 van tancar l'Escola de Magisteri del Seminari i el 1970, en virtut de la llei d'Ensenyament del Ministre Villar Palasí, la del pare Coll havia de plegar o convertir-se en universitària. En veure el poc interès que el bisbat hi posava, vàrem convenir amb el Dr. Riera que el Patronat del Col·legi de Sant Miquel n'assumís la titularitat. El vaig convidar a una reunió, perquè hi exposés el projecte i, no sense resistències, vam aconseguir l'autorització per a tirar-lo endavant. Ho vàrem fer amb entusiasme, però de moment no ens en vàrem sortir. Recordo un viatge a Madrid, era la primera vegada que jo hi anava, on havíem de fer gestions davant de la Conferència Episcopal que hi estava reunida i on vàrem entrevistar-nos amb el bisbe Dr. Masnou. Més endavant, entrada en el període d'extinció l'Escola del Pare Coll, el Dr. Riera participà en els inicis del nou projecte, el qual no passava per la reconversió de l'Escola antiga, sinó per la creació d'una de nova. La mort se'l va endur l'any 1978, quan ja havia vist la matrícula del primer curs.

El Patronat del Col·legi de Sant Miquel era un lloc on es trobaven i a vegades col·lidien les polítiques del Bisbat i de l'Ajuntament. Si el Dr. Junyent hi va representar el paper institucional per a inclinar el Patronat a favor del projecte i si el Dr. Riera, tot i que no era patró, hi va aportar la continuïtat i les relacions amb persones del món de les Escoles de Magisteri, el vostre president, Josep Espona, que sí que era del Patronat de Sant Miquel com a representant dels pares d'alumnes, va tenir un paper decisiu, de caràcter social i tècnic. Josep Espona, d'una banda, infonia confiança en els estaments dirigents de la ciutat; de l'altra, posava en joc els seus coneixements jurídics i administratius, de manera que, treballant junts, vàrem confeccionar un expedient que va convèncer les autoritats. Va passar els successius exàmens politicolegals a què va ser sotmès. Primer a l'Ajuntament de Vic, on l'alcalde, Anton M. Sadurní, el va defensar. Després a la Universitat de Barcelona i per últim al Ministeri de Madrid. Encara recordo alguna vetllada a ca l'Espona, amb ell i la Remei, discutint fins a altes hores qüestions que acabarien sent decisives per al futur de la Universitat. Des de fora ens hi va ajudar molt el catedràtic de l'Escola Normal de Barcelona, Dr. Manuel de Guzman, que coneixia bé els despatxos oficials i tenia bona relació amb l'Escola de Magisteri regentada per les dominiques. Guzman, Reguant i Siguan varen ser des dels primers moments davant de la Universitat de Barcelona els nostres valedors.

D'altra banda, el Dr. Junyent va deixar el Patronat de Sant Miquel. L'última reunió a la qual va assistir era la corresponent al maig de 1975 i, tal com consta a l'acta corresponent, justament s'hi va tractar (tradueixo del castellà, obligatori en els llibres d'Actes oficials de l'època) de «l'expedient de sol·licitud de l'Escola Universitària, presentat pels Srs. Espona i Torrents», en compliment dels acords presos el desembre anterior de 1974. Tant el Dr. Junyent com el Dr. Riera varen morir l'any 1978, quan l'Escola estava en el primer curs acadèmic. Varen, doncs, assistir al naixement d'aquella escola que ja està en el vintè curs acadèmic i que fou l'origen de la Universitat de Vic. Penso que l'esperit liberal i l'amor a les ciències i a les arts d'aquells dos eclesiàstics, tan lligats a Vic, però oberts a la universitat i a la universalitat –tots dos havien estudiat a Roma–, ens ha orientat en el camí d'arribar a la Universitat des d'aquell primer nucli, que ells varen encoratjar.

Josep Espona, que va continuar al Patronat de Sant Miquel, durant els sis anys que ostentà la titularitat de l'Escola Universitària de Mestres, de 1977 a 1983, va allargar les seves col·laboracions no sols fins que es va constituir la Fundació Universitària Balmes l'any 1984, sinó fins més endavant. De fet no se n'ha desentès mai i sé fins a quin punt i amb quina convicció ha donat suport en tot moment al projecte universitari de Vic. Gràcies, Josep, en nom de la Universitat de Vic i meu. Gràcies President del Patronat d'Estudis Osonencs.

IV

La Catalunya universitària del nou mil·lenni i el lloc que hi ha d'ocupar la Universitat de Vic

Vic té universitat, torna a tenir la seva universitat. Però hi ha una altra manera d'expressar aquest fet: la Universitat és altre cop a Vic; la Catalunya universitària torna a tenir universitat a Vic. És un retrobament entre dues magnituds, la nostra ciutat i la institució universitària, que no s'havien d'haver separat mai, tal com he intentat d'exposar, no sé si amb prou coherència, resseguint el procés que va començar immediatament després de 1717 i que ha culminat a la fi del segle xx, a les portes del nou mil·lenni. Deixin-me demanar uns moments més la seva atenció per a aquesta darrera nota, la més breu, que dedicaré a esbossar quin lloc podria ocupar la UV de Vic en la Catalunya universitària del futur.

El futur de què parlem és el nou mil·lenni. Un nou mil·lenni que s'obre per a una institució que porta mil anys d'història. Els mil anys d'història de la universitat estan il·luminats per tres períodes d'esplendor. El primer és el fundacional, a l'Edat Mitjana. Les universitats sorgides a les ciutats d'Europa a partir dels segles xii i xiii van conèixer una gran vitalitat civilitzadora i científica. El segon és l'estatal-nacional dels segles xix i xx. A la sortida de les guerres napoleòniques i enmig de la primera revolució industrial els Estats nació varen re-fundar les universitats modernes que hem conegut. El tercer període és el contemporani. A les portes del segle xxi les universitats d'arreu del món retornen a les preguntes bàsiques, *la universitat per a qui i per a què?*

En el període fundacional les universitats de les terres catalanes van conèixer un esplendor comparable al dels països veïns. A l'època moderna, en canvi, Catalunya va assistir a l'abolició del sistema universitari propi i a la seva substitució per una única universitat a Cervera. Al segle XIX, quan la universitat es va restaurar a Barcelona, va quedar desconnectada de la realitat nacional de Catalunya, integrada en el sistema de l'Estat nació d'Espanya. Al segle XX, dues dictadures de signe espanyolista i amb un total de més de cinquanta anys de durada han mantingut la universitat com una institució postissa, desarrelada, girada d'esquena o fins i tot hostil a Catalunya.

Això a la fi ha canviat. Això està canviant davant dels nostres ulls en les darreres dècades. És com si, abans d'entrar en el nou mil·lenni, la història ens volgués donar una nova oportunitat. La plenitud universitària que vàrem tenir des del període fundacional fins a 1717 ens és retornada. El sistema universitari de la nació catalana que se'ns va negar a l'hora de la modernitat, ara el podem reconstruir. Avui, més que mai abans, tornem a tenir les universitats afermades a les ciutats del territori. S'ha trencat el monopoli de l'Estat de crear universitats al servei d'un poder centralista i jacobí. A Vic s'ha restablert la universitat en un acte d'unanimitat política del Parlament de Catalunya, a instàncies del Consell Municipal de la ciutat de Vic.

A Catalunya hi havia tres universitats i ara n'hi ha onze. Totes eren de l'Estat i ara n'hi ha quatre que no ho són i totes són autònomes. Totes eren a l'àrea metropolitana i ara n'hi ha quatre a les ciutats del territori. Abans només uns pocs privilegiats freqüentaven la universitat. Ara una enorme quantitat de joves gaudeix d'aquest privilegi. Les universitats tornen a ser institucions al servei dels homes i les dones de la Catalunya de demà.

Doncs bé. No volem ser espectadors d'aquest canvi. Hi volem pendre part activa. En la Catalunya universitària del nou mil·lenni, en què s'obren tantes possibilitats, la ciutat de Vic hi ha d'ocupar un lloc actiu, amb universitat pròpia. Un lloc que tot just acaba de recuperar i que en endavant haurà d'anar afermant. És una responsabilitat històrica. Estem re-fundant la Universitat de Vic. Tant de bo ens guiï l'esperit dels qui a l'Edat Mitjana fundaven universitats i a l'Edat Moderna les re-fundaven sobre els principis de la unitat del saber i de la llibertat d'estudi al servei de la comunitat nacional. Llavors la Universitat de Vic trobarà el seu lloc a la Catalunya universitària del nou mil·lenni. Un lloc on professors i estudiants sentiran que val la pena d'*esmerçar la vida al servei de la ciència i de la pàtria, com diu la nostra flamant divisa.*

I acabo, no sense abans agrair-los l'amable atenció. Si m'he excedit de temps, els en demano disculpes. Si m'he excedit de passió, la culpa és de la Universitat, que m'apassiona.

Bibliografia

- PERE BOSCH I GIMPERA, *La Universitat i Catalunya*. Barcelona, Edicions 62, 1971.
- JOSEP CASANOVAS PRAT I RAMON RIAL CARBONELL, *L'Escola de Magisteri de l'Església Balmes (1948-1976). Els orígens dels estudis de mestre a Osona,*

- dins *La formació inicial i permanent dels mestres. Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic, Eumo Editorial, 1977, pàgs. 207-216.
- SALVADOR CLARAMUNT, *Els estudis generals i les universitats*, en «Història, política, societat i cultura dels Països Catalans», vol. III, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1996.
- Conferències sobre la Universitat de Barcelona organitzades per l'Associació Professional d'Estudiants de Dret i donades en l'Ateneu Barcelonès*. Barcelona, edició de presentalla, no posada a la venda, 1935. [Eduard Fontserè, *Parlament introductori*; Josep Puig i Cadafalch: *Problemes actuals de la Universitat catalana*; August Pi i Suñer, *Els Congressos Universitaris i l'Autonomia*; Joan Estelrich, *El problema cultural de Catalunya i la seva situació jurídica*; Pere Coromines, *La lluita per la Universitat*; Pompeu Fabra, *L'obra de la Universitat autònoma*; Manuel Serra i Moret, *Popularització de la Cultura Universitària*; Josep Xirau, *La Universitat futura*.]
- JOSEPH GUDIOL Y CUNILL, PBRE., *L'Universitat Literària de Vich. Notes per una monografia*. Vich, Tipografia Balmesiana, 1924. Reproducció facsimilar a Josep Gudiol i Cunill, *La Universitat Literària de Vic. Notes per a una monografia*. Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 1991.
- AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*. Curial Edicions Catalanes, 1977.
- SALVADOR DE MADARIAGA, *A la orilla del río de los sucesos*. Ediciones Destino, Barcelona, 1975.
- JOSEP MORA CASTELLÀ, *La construcció catalana en el segle XVIII. La Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Biblioteca de Cervera i la Segarra. Edició de l'autor, 1997.
- RAMON RIAL CARBONELL I IGNASI ROVIRÓ ALEMANY, *L'Escola de Magisteri de l'Església del Seminari de Vic (1954-1964)*, dins *Ibid.*, pàgs. 293-302.
- HILDE DE RIDDER - SYMOENS (Editor), *Historia de la Universidad en Europa. Volumen I. Las Universidades en la Edad Media*. Bilbao, Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 1994.